

Martyna Gibka
Politechnika Koszalińska
ORCID 0000-0002-9184-7789
e-mail: martyna@gibka.pl

Analiza porównawcza funkcji nazw własnych postaci w powieści Terry'ego Pratchetta *Men At Arms* i jej polskim tłumaczeniu *Zbrojni**

A comparative analysis of the functions of proper names of characters in Terry Pratchett's *Men at arms* and its Polish translation

The article is devoted to a comparative analysis of the functions served by proper names of the characters in the second part of the City Watch Cycle by Terry Pratchett and in the Polish translation of this novel.

Słowa kluczowe: językoznawstwo, onomastyka, onomastyka literacka, nazwy własne postaci, funkcje

Key words: linguistics, onomastics, literary onomastics, characters' proper names, functions

1. Wprowadzenie

Projekt *Terry Pratchett: A Literary Onomastician* ma na celu analizę porównawczą funkcji nazw własnych postaci w oryginałach powieści należących do Cyklu o Straży Miejskiej Terry'ego Pratchetta i ich przekładach na różne języki. W niniejszej pracy przedstawione zostaną wyniki badań nad drugą powieścią (*Men At Arms*) i jej polskim przekładem (*Zbrojni*). Główne części pracy będą poświęcone funkcjom zachowanym i utraconym. Osobno omówione zostaną funkcje zmienione i naddane, których istnienie wykazała analiza.

Wszystkie prace należące do powyższego projektu są oparte na teorii dwóch aktów¹, w której wyróżniono dwie grupy funkcji: stałe i chwilowe.

* Niniejszy artykuł jest drugim w serii poświęconej porównaniu funkcji nazw własnych bohaterów w oryginałach i polskich przekładach Cyklu o Straży Miejskiej Terry'ego Pratchetta (pierwszy zob. Gibka 2018). Jest również czwartą pracą w projekcie *Terry Pratchett: A Literary Onomastician* (zob. <<http://www.gibka.pl/pratchett.html>>, dostęp: 15.10.2017).

Ich analiza opiera się na modelach aktów nominacji i użycia nazwy. Dlatego omówienie każdego rodzaju funkcji (podzielonych pod kątem ich zachowania) zawiera dwie części: (1) funkcje stałe i (2) funkcje chwilowe. Natomiast dalej analizowane funkcje podzielone są według relacji, w jakich są pełnione. Każda analiza oparta na teorii dwóch aktów musi zostać rozpoczęta od utworzenia modeli tych aktów dla analizowanego dzieła (zob. diagramy 1 i 2).

Podobnie jak podstawowy model aktu nazewniczego, tak i poniższy model zawiera osiem elementów. Pięć z nich należy do świata fikcyjnego omawianej powieści, a trzy do świata rzeczywistego. Autorem w tym przypadku jest Terry Pratchett, a jego konsytuacją wszelkie okoliczności (fizyczne, psychiczne, społeczne...), jakie towarzyszyły pisaniu powieści i nazywaniu bohaterów. Najważniejszym elementem aktu jest onim, czyli nazwa własna, jaka zostaje nadana postaci fikcyjnej, czyli denotatowi. Pośrednikiem autora jest twórca nazwy (bohater), który w świecie fikcyjnym nadaje przedmiotową nazwę postaci z tego świata. Odbywa się to również w konkretnych okolicznościach, które ujęte zostały w kategorii konsytuacji twórcy nazwy². Ostatnim elementem w świecie fikcyjnym jest użytkownik, czyli wszystkie postacie fikcyjne używające onimu. Wreszcie czytelnik jest rozumiany jako osoby w świecie rzeczywistym, które przeczytają powieść *Zbrojni*³.

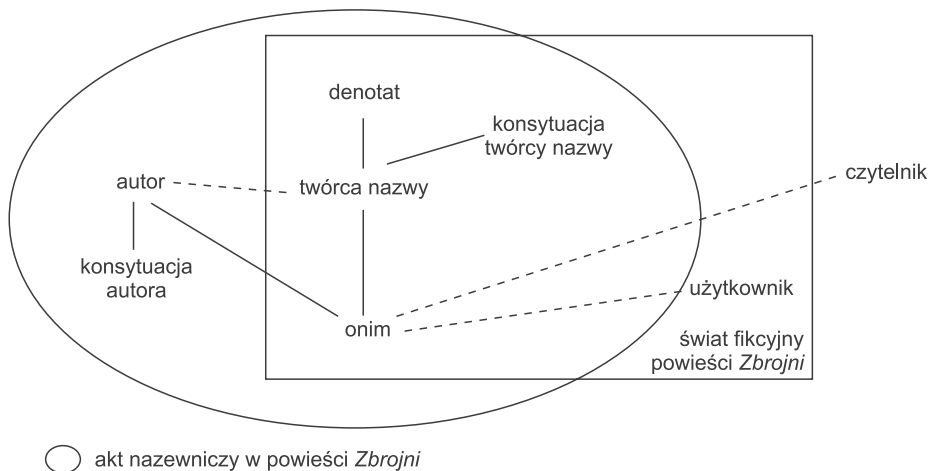

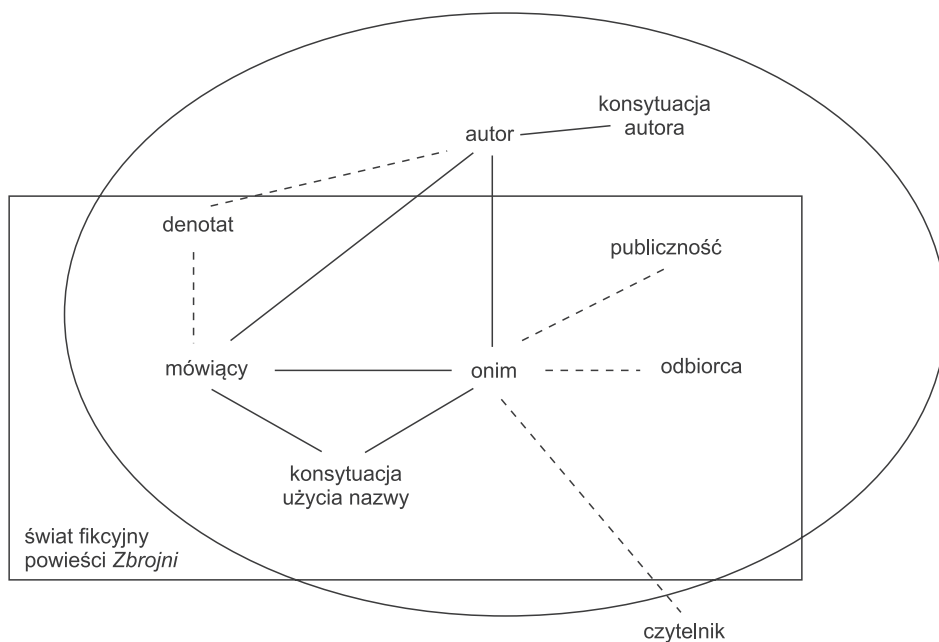
Diagram 1. Akt nazewniczy w powieści *Zbrojni*

¹ Teoria ta została zaproponowana i wyjaśniona w Gibka 2017.

² Jedną z jakości organizujących świat powieści Terry'ego Pratchetta jest groteska. Stanowi ona o pewnym dystansie wobec tego świata, co może mieć wpływ również na nadawanie imion postaciom (zob. Lemann 2009).

³ Por. model podstawowego aktu nazewniczego w Gibka 2017.

Wśród elementów modelu aktu użycia nazwy własnej⁴ znajdują się trzy – autor, konsytuacja autora i czytelnik – których definicje pozostają takie same, jak te przedstawione powyżej. Natomiast pozostałe określenia są w większości analogiczne. Onim to nazwa własna, która jest użyta, a denotat to bohater, do którego *proprium* należy. Mówiący to postać, która używa nazwy, natomiast odbiorca i publiczność to odpowiednio bohaterowie, do których skierowana jest wypowiedź oraz ci, którzy są jej świadkami. Wreszcie konsytuacja użycia nazwy to zespół wszelkich okoliczności, w jakich zachodzi to użycie.

○ akt użycia nazwy własnej w powieści *Zbrojni*

Diagram 2. Akt użycia nazwy własnej w powieści *Zbrojni*

2. Funkcje zachowane

Z zachowaniem funkcji mamy do czynienia wówczas, gdy onim w oryginale i jego ekwiwalent w polskim przekładzie pełnią tę samą funkcję w tej samej relacji.

⁴ Por. model podstawowego aktu użycia nazwy własnej w Gibka 2017.

2.1. Funkcje stałe

Funkcje stałe pełnione są przez nazwy własne bohaterów od momentu nazwania postaci bez względu na okoliczności poszczególnych użyć nazw. Identyfikowane są na podstawie aktu nazewniczego⁵ (zob. diagram 1).

2.1.1. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* i *Zbrojni* w relacji do denotatu

W powieści *Men at Arms* nazwy własne postaci pełnią w relacji do denotatu trzy funkcje: semantyczną, socjologiczną i lokalizacyjną. Pierwsza z nich jest pełniona przez *nomina propria*, które charakteryzują swoich nosicieli „zgodnie [ze swoim] metaforycznym lub dosłownym znaczeniem” (Wilkoń 1970: 83). W oryginale funkcja semantyczna pełniona jest przez 34 nazwy, a w tłumaczeniu przez 29 nazw. Jednak semantyczność sześciu z tych jednostek onimicznych może być odczytana jedynie przez czytelnika znającego język angielski (*Edward d'Eath, lord d'Eath, pan d'Eath, d'Eath, d'Eath [senior], pan Scant*). Funkcja 23 nazw, których nacechowanie znaczeniowe może być odczytane przez czytelnika nieznającego języka angielskiego, ma dokładnie takie samo źródło powstania jak w oryginale. Kapral Marchewa zostaje nazwany *panem Prostaczkiem* i *panem Twardzielem* ze względu na swoje zachowanie i wygląd zewnętrzny. Podobnie imiona *Doktor Białolicy, Czarny Roger, Majonez Quirke* (tłusty, śliski, oleisty i pachnący jajkami (Pratchett 2013: 183)) odzwierciedlają wygląd denotatów. Z kolei nazwy własne *Śmierć, Palcy-Mazda* oraz *Bjorn Młotokuj (pan Młotokuj i Młotokuj)* odsyłają do zawodów denotatów. *Śmierć* to antropomorficzna personifikacja, która przychodzi, gdy człowiek umiera, aby przeprowadzić go na „tamtą stronę”. *Palcy-Mazda* to pierwszy złodziej na świecie, a *Bjorn Młotokuj* prowadzi warsztat, w którym wyrabia broń. Z kolei *Uzdolniony Brown, Przewidujący Smith* i *Intuicja De Vere Slade-Gore* wskazują na umiejętności ogrodników, których denotują. Natomiast imię ogrodnika Ankh-Morpork – *Bezdennie Głupi Johnson* – podkreśla brak umiejętności. Johnson znany jest również jako *Bezdennie Głupi, Bezdennie Głupi „Może teraz wygląda to trochę nieporządnie, ale proszę przyjść za pięćset lat” Johnson* oraz *Bezdennie Głupi „Przecież te plany nie były odwrócone, kiedy je rysowałem” Johnson* (ostatnie dwa onimy pełnią funkcję semantyczną w sposób metonimiczny). Wreszcie *Gzyms nad Broad Wayem (Gzyms)* to gargulec, *Scapula Wesoly* był „człowie-

⁵ Definicje zarówno poszczególnych funkcji, jak i ich grup nie będą powtarzane w tej pracy. Wyjaśniane będą jedynie pojawiające się w nich różnice.

kiem o bardzo ostrym dowcipie” (Pratchett 2013: 17), Detrytus dostaje miano *Pana Delikatnego* ze względu na swoje zachowanie w porównaniu do innego trolla (Węglarza), a Leonard da Quirm dostaje przezwisko *pan Bazgroł* ze względu na zwyczaj bazgrania na marginesach.

Funkcja socjologiczna – pełniona w oryginale przez 69 nazw własnych postaci – jest w przekładzie zachowana przez 52 onimy. Funkcję tę pełnią *nomina propria*, które wskazują przynależność narodową, środowiskową i społeczną swoich denotatów (Wilkoń 1970: 83), oraz wskazują (lub sugerują) społeczną wyższość lub niższość postaci (Kuffner-Obrzut 2003: 493). Podobnie jak w oryginale, największa grupa nazw własnych bohaterów pełniąca funkcję socjologiczną wskazuje na ich przynależność grupową⁶:

- 1) funkcjonariusze Straży Miejskiej: *Kapral Marchewa, kapral Marchewa Żelaznywładsson, sierżant Marchewa, kapitan Vimes, kapitan Sam Vimes, kapitan Samuel Vimes, komendant Vimes, sierżant Colon, sierż. F. Colon, kapral Nobbs, kapral C. W. St. J. Nobbs, kpr. C. W. St. J. Nobbs, młodszy funkcjonariusz Cuddy, młodszy funkcjonariusz Cuddy, funkcjonariusz Cuddy, młodszy funkcjonariusz Detrytus, funkcjonariusz Detrytus, sierżant Wimbler, młodsza funkcjonariusz Angua, funkcjonariusz Angua, młodszy funkcjonariusz Węglarz, młodszy funkcjonariusz Boksyt, sierżant Kepple, kapitan Quirke, sierżant Maroon, kapral Curry, sierżant Muldoon, młodszy funkcjonariusz Hrolf Piżama;*
- 2) członkowie gildii: *brat Fasollo, doktor Cruces, Doktor Białolicy, brat Boffo, brat Grimeldi, królowa Molly;*
- 3) magowie: *nadrektor Mustrum Ridcully.*

Drugą i ostatnią grupę stanowią nazwy własne postaci wskazujące na ich wyższą pozycję społeczną: *lord d'Eath, król Paragore, król Veltrick III, królowa Alguinna IV, królowa Coanna, lord Rust, lady Selachii, wicehrabia Skater, lord Monflathers, lord Venturi, sir George, lady Ramkin, lady Sybil Ramkin, lady Omnibus, lady Sara Omnibus, diuk Eorle, lady Deirdre Wagon.*

Ostatnia z funkcji pełnionych w tej relacji – funkcja lokalizacyjna – zostaje w tłumaczeniu całkowicie zachowana. Pojawia się, gdy nazwa własna bohatera umiejscawia go w określonej przestrzeni. W oryginale pełni ją imię gargulca *Cornice-overlooking-Broadway*, a w przekładzie tłumaczenie tego imienia: *Gzyms nad Broad Wayem*. Obie te nazwy lokalizują swoje denotaty w przestrzeni.

⁶ Przynależność grupowa jest wskazywana przez wymienione nazwy własne dzięki dołączeniu do nich apelatywnych określeń opisowych.

2.1.2. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* i *Zbrojni* w relacji do twórcy nazwy

W tej relacji w oryginale powieści dziewięć nazw własnych postaci pełni funkcję ekspresywną, ponieważ wyraża uczucia lub emocje twórcy nazwy względem denotatu (Gibka 2016: 374). W przekładzie tylko sześć z onimów zachowuje tę funkcję. Gaspode nazywa kaprala Marchewę *panem Twardziellem*, gdyż jest o niego zazdrosny. Kapitan Vimes jest przez Nobby'ego nazwany *Vimesio*, bo jest przez niego lubiany. Z kolei Cuddy nazywa Detrytusa *panem Mądre Kamienie w Głowie*, żeby wyrazić swoją antypatię. Imię *Bezdennie Głupi Johnson* wyraża złość twórcy nazwy względem projektanta, a nazwy *Szybki Kiel* i *Srebrny Grzbiet* odzwierciedlają podziw Fido dla wilków.

2.1.3. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* i *Zbrojni* w relacji do siebie samych

Funkcja poetycka pojawia się, gdy nazwa własna przyciąga uwagę w pierwszym rzędzie do swojej formy językowej, struktury, wewnętrznego zorganizowania (Rutkowski 2001: 100–101). W oryginale funkcję tę pełni osiem nazw własnych bohaterów (*Edward d'Eath*, *Lord d'Eath*, *Mr d'Eath*, *d'Eath* [junior], *d'Eath* [senior], *Here'n'now*, *Bloody Stupid 'It Might Look A Bit Messy Now But Just You Come Back In Five Hundred Years' Time' Johnson* oraz *Bloody Stupid 'Look, The Plans Were The Right Way Round When I Drew Them' Johnson*). Natomiast w przekładzie funkcję tę zachowują trzy *nomina propria*: *Tuiteraz*, *Bezdennie Głupi* „Może teraz wygląda to trochę nieporządnie, ale proszę przyjść za pięćset lat” *Johnson* i *Bezdennie Głupi* „Przecież te plany nie były odwrócone, kiedy je rysowałem” *Johnson*. Podobnie jak angielska nazwa *Tuiteraz* przyciąga uwagę swoją strukturą, będąc zonimizowanym wyrażeniem apelatywnym. Z kolei dwa pozostałe onimy zwracają uwagę swoim rozbudowaniem i włączeniem zdań pomiędzy typowe dla antroponimii imię i nazwisko.

2.1.4. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* i *Zbrojni* w relacji do użytkownika

W tej relacji badane nazwy pełnią dwie funkcje: dydaktyczną i kamuflażową. Pierwsza pojawia się, gdy onimy utrwalają lub wzbogacają wiedzę (Kęsikowa 1988: 81), w tym przypadku użytkownika (postaci fikcyjnych

w powieści)⁷. Funkcja ta zostaje całkowicie zachowana w polskim przekładzie, gdyż tak jak w oryginale pełni ją pięć nazw tych samych bohaterów: *Lorenzo Łagodny*, *Cirone IV*, *Humptulip*, *Fondel* oraz *lady Deirdre Wagon* (org. *Lorenzo the Kind*, *Cirone IV*, *Humptulip*, *Fondel* i *Lady Deirdre Wagon*). Informacje towarzyszące tym *nomina propria* są również identyczne w obu wersjach powieści. *Lorenzo Łagodny* i *Cirone IV* to dawni królowie Ankh-Morpork, *Humptulip* napisał dzieło „Jak zabijać insekty”, *Fondel* skomponował „Marsz weselny”, a *lady Deirdre Wagon* jest autorką „Księgi etykiety”.

Druga z funkcji – kamuflażowa – jest pełniona przez nazwy własne postaci, które ukrywają tożsamość swoich denotatów przed innymi postaciami fikcyjnymi⁸. W powieści *Zbrojni* funkcję tę pełni tylko jedna z czterech nazw pełniących tę funkcję w *Men at Arms*. Edward d'Eath przejmuje wygląd i imię *Fasollo*, żeby wykonać swój plan przywrócenia monarchii w Ankh-Morpork. A imię, które ukradł, ukrywa jego prawdziwą tożsamość aż do momentu, gdy jego działania zostają odkryte.

2.1.5. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* i *Zbrojni* w relacji do konsytuacji autora

W oryginale powieści jeden onim pełni w tej relacji funkcję aluzyjną, która pojawia się, gdy nazwy własne bohaterów są użyte „jako mniej lub bardziej zaszyfrowane aluzje do konkretnych osób” (Wilkoń 1970: 83). W obu wersjach językowych badanej powieści nazwa denotująca tę postać to *Mona Ogg*. *Mona* pojawia się na portrecie autorstwa Leonarda da Quirm, a jej imię buduje aluzję do portretu *Mony Lisy*. Zarówno w języku angielskim, jak i w polskim, imię będące tytułem tego dzieła brzmi *Mona Lisa*. Dlatego utrzymanie w polskim tłumaczeniu takiej formy analizowanego onimu jak w oryginale – *Mona Ogg* – zachowuje również funkcję aluzyjną tego *nomen proprium*.

⁷ Funkcja dydaktyczna została zaczerpnięta od Urszuli Kęsikowej. Badaczka zidentyfikowała ją analizując powieści dla młodzieży. Funkcję tę miały pełnić nazwy znane z rzeczywistości pozaliterackiej, które pozwalały na dzielenie się z czytelnikiem wiedzą o świecie realnym (Kęsikowa 1988).

⁸ Do tej pory funkcja kamuflażowa nazw własnych w literaturze była rozumiana inaczej. Pełniły ją onimy wstawione do tekstu w miejsce innych dla ukrycia pozaliterackich odniesień fabuły (Siwiec 1998: 72).

2.1.6. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* i *Zbrojni* w relacji do czytelnika

W tej relacji badane onimy w powieści *Zbrojni* pełnią dwie funkcje: kamuflażową i humorystyczną. Pierwszą z nich, tak jak w relacji do użytkownika, w polskim przekładzie zachowuje jedno imię: *Fasollo* (zob. podrozdział 2.1.4). Natomiast drugą z funkcji, która w *Men at Arms* pełniona jest przez 20 *nomina propria*, w przekładzie zachowuje jedynie osiem denominacji. Dla pozostałych 12 nazw funkcja zostaje utracona lub zmieniona. Funkcja humorystyczna pojawia się, gdy czytelnik jest przez nazwę rozbawiony, jednak przeprowadzenie badania tak zdefiniowanej funkcji jest niemożliwe. Dlatego w jej obrębie zostały zaproponowane inne rozwiązania. W tej pracy typologia humorystycznych jednostek onimicznych została przejęta za Gibką i Rutkowskim (2015: 169–182), którzy wyróżnili pięć grup humorystycznych nazw własnych: brzmiących identycznie jak apelatywy (niespójność znaczące – nieznaczące); pochodzących z grupy 1, ale pojawiających się w sytuacji, która zwiększa prawdopodobieństwo humorystycznego odbioru nazwy; o niespójności nieneutralnej (np. nawiązującej do tematyki fizjologii czy skatologii); deprecjonujących denotaty; tworzących niefortunne zgrupowania nazw. Do trzeciej z tych grup onimów⁹ należy *młodszy funkcjonariusz Hrolf Piżama* (również *Piżama*). Wśród onimów deprecjonujących należy wymienić *Bezdenne Głupiego Johnsona* (również *Bezdenne Głupi*) *pana Prostaczka* oraz *Śliniącego Sidney’ą*. Z kolei do (nie)dopasowanych nazw zaliczone zostały: *Tuiteraz* i *Gardło Sobie Podrzymam Dibbler* (również *pan Gardło Sobie Podrzymam Dibbler*). Jedno *nomen proprium* wykracza poza kategorie zaproponowane w powyższej klasyfikacji. Imię *Fasollo* zawiera nie tylko podstawową niespójność typu znaczące – nieznaczące, ale również drugą typu poprawne – błędne (gdyż nazwa pospolita fasola została zoniimizowana dopiero po jej zniekształceniu)¹⁰. Taki rodzaj niespójności nie został uwzględniony w wyżej przywołanym podziale.

2.2. Funkcje chwilowe

W przeciwieństwie do funkcji stałych, pojawienie się funkcji chwilowych jest uzależnione od okoliczności poszczególnych użyć nazw własnych bohaterów, gdyż funkcje te są przez onimy pełnione jedynie w indywidualnych

⁹ Porównaj wyniki badań nad humorystycznymi nazwami własnymi przedstawione w Rutkowski 2006.

¹⁰ Poza zawartymi w nazwie niespójnościami na funkcję humorystyczną imienia *Fasollo* wpływa również stylizacja na włoski model imienia.

użyciach. Bardzo często, choć nie zawsze, czas trwania jest jedynym elementem odróżniającym definicje funkcji chwilowych od definicji funkcji stałych.

2.2.1. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* i *Zbrojni* w relacji do mówiącego

Spośród sześciu funkcji pełnionych przez nazwy własne bohaterów w *Men at Arms* (kamufażowa, konatywna, ekspresywna, ujawniająca, socjologiczna i humorystyczna – pięć omówionych do tej pory w ich wersji stałej różni się od wersji chwilowej jedynie czasem trwania) tylko cztery są częściowo zachowane w polskim tłumaczeniu powieści.

Całkowicie zachowana w przekładzie zostaje funkcja kamufażowa pełniona w obu wersjach językowych przez jeden onim: *B.G. Johnson* (org. *B.S. Johnson*) w poniższym akcie użycia:

Leżąc pod stołem, Vimes wrzasnął do Ridcully'ego:
 – Zdziwiająco! Kto je zbudował?
 – Nie wiem! Ale na klapie ma wypisane „B.G. Johnson”! (Pratchett 2013: 268).

Również zupełnie zachowana zostaje funkcja konatywna. Gdy pod wpływem słów Gzysma kapitan Vimes mówi *Archea* zamiast Marchewa, sam się od razu poprawia (Pratchett 2013: 133).

Spośród czterech nazw własnych bohaterów pełniących funkcję ekspresywną w oryginale tylko jedna pełni ją w *Zbrojnych*. Jednostka onimiczna *Samuel Vimes* zostaje użyta przez Sybil Ramkin, aby wyrazić złość (Pratchett 2013: 88).

Funkcja ujawniająca zachodzi, gdy nazwa własna wypowiedziana przez mówiącego zdradza informacje o nim lub o stanie, w jakim się znajduje. Funkcję tę zachowują cztery z pięciu nazw: *an Archea* (*Archea*), *Gyms-ad-Oad-Ayem* i *GerhardtSock*. Pierwsze trzy pokazują, że wymawiający je Gzysm nigdy nie może zamknąć ust (Pratchett 2013: 132–133). Z kolei Gerhardt Sock wymawiając swoje imię jest przestraszony (Pratchett 2013: 158).

2.2.2. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* i *Zbrojni* w relacji do siebie samych

Podobnie jak w oryginale, tak i w polskim przekładzie badanej powieści jedno imię *Tuiteraz* (org. *Here'n'now*), które pełni funkcję poetycką stale, zostaje użyte w sposób podkreślający jego strukturę (która i tak już zwraca na siebie uwagę): „– Co tu robisz, Tuiteraz?” (Pratchett 2013: 37). Efekt ten

wynika z syntaktycznego zestawienia onimu z jednym z apelatywów, od których został utworzony. W rezultacie *Tuiteraz* pełni funkcję poetycką zarówno stale, jak i chwilowo.

2.2.3. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* i *Zbrojni* w relacji do konsytuacji użycia nazwy

W relacji do konsytuacji użycia nazwy zarówno w oryginale, jak i polskim przekładzie trzy onimy pełnią funkcję konatywną, która polega na stworzeniu lub wzmocnieniu atmosfery przez użycie nazw własnych bohaterów. *Sierż. F. Colon*, *kapral C. W. St. J. Nobbs* oraz *kpr. C. W. St. J. Nobbs* zostają użyte przez Freda Colona, aby jego raport dla kapitana Vimesa brzmiał bardziej oficjalnie (Pratchett 2013: 146).

2.2.4. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* i *Zbrojni* w relacji do denotatu

Jedyną funkcją pełnioną w tej relacji jest funkcja konatywna, która pojawia się chwilowo przy użyciu dwóch denominacji: *Fred* i *Fido*. Pierwsza sprawia, że denotat poprawia mówiącego:

- Już siedzimy, Fred – odpowiedział kapral Nobbs.
- Dla ciebie jestem sierżantem, Nobby (Pratchett 2013: 34).

Natomiast onim *Fido* (pies) pełni chwilową funkcję konatywną dwukrotnie: najpierw sprawia, że zwierzę zjada swój koc, gryzie właściciela i ucieka z domu (Pratchett 2013: 243), a później, że zmienia swoje imię na Wielki Fido (Pratchett 2013: 246). Obie nazwy ilustrują to, jak imię może wywołać reakcję u postaci, którą denotuje.

2.2.5. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* i *Zbrojni* w relacji do odbiorcy

Najliczniej (aż przez sześć nazw) chwilowa funkcja konatywna pełniona jest w tej właśnie relacji. Co więcej, wszystkie sześć denominacji zachowuje tę funkcję w polskim przekładzie powieści. *Archea* (org. *Arrot*) wypowiedziane dwukrotnie przez Gzysma sprawia, że kapitan Vimes zamiast powiedzieć Marchewa, również mówi *Archea* (Pratchett 2013: 133). Z kolei imię *Havelock* wypowiedziane przez Sybil sprawia, że Vimes myśli: „Nigdy w życiu [...] nie przyzwyczai się do myśli, że patrycjusz Ankh-Morpork ma jakieś imię albo

że ktokolwiek może go znać tak dobrze, by się do niego tym imieniem zwracać” (Pratchett 2013: 32). Następnie onimy *Chubby* oraz *Leonard* sprawiają, że odbiorcy pytają o tożsamość denotatów tych nazw (Pratchett 2013: 33, 113). Imię *pani Cake* przeczytane przez Marchewę na urzędzie pocztowym sprawia, że pyta Vimesa: „– Ta pani Cake – zaczął Marchewa. – Z pewnością bardzo stanowcza osoba, prawda?” (Pratchett 2013: 61). Wreszcie onim *królowa Molly* zadziwia Anguę, która pyta o zawarty w nazwie tytuł (Pratchett 2013: 137).

2.2.6. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* i *Zbrojni* w relacji do publiczności

Jedna nazwa własna bohatera pełni tu funkcję konatywną. Onim *Funkcjonariusz Cuddy* wypowiedziany przez kaprała Marchewę wywołuje u Detrytusa wzburzenie i roszczeniowość (Pratchett 2013: 236).

3. Funkcje zmienione

3.1. Funkcje stałe

3.1.1. Funkcje nazw własnych postaci w *Zbrojni* w relacji do czytelnika

W tej relacji część nazw pełniących w oryginale funkcję humorystyczną zachowała ją w przekładzie, część ją utraciła, a część nadał pełni tę funkcję jednak z pewnymi zmianami. Onim *Grabpot Gromowy Dech* już nie cały należy do kategorii nazw z katalizatorem (zob. Gibka, Rutkowski 2015: 184), ponieważ niespójność denominacji *Grabpot* realizuje się jedynie w języku angielskim. Imię *Niemózgi* przechodzi z trzeciej do czwartej kategorii nazw humorystycznych, gdyż deprecjonuje denotat, a oryginalna wersja tej jednostki onimicznej – *Twurp* (nie Twerp) została zaliczona do nazw z niespójnością nacechowane – neutralne, bowiem słowo ‘twurp’ jest jednym z potocznych określeń żeńskich narządów rozrodczych¹¹. Z kolei onim *Udgryzjel* pozostaje w piątej kategorii – (nie)dopasowanych zgrupowań nazw, natomiast zmniejsza się jego przejrzystość. W oryginale zomimizowane zostało połączenie słów ‘udo’ i ‘osoba, która gryzie’ (ang. thigh i biter) *Thighbiter*, a w polskim przekładzie wykorzystana została jedynie część słowa ‘udo’.

¹¹ Porównaj <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=Twurp>, dostęp: 13.10.2017.

4. Funkcje utracone

4.1. Funkcje stałe

4.1.1. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* w relacji do denotatu

W tej relacji utracone zostają funkcja semantyczna i socjologiczna niektórych nazw. Pierwszą z nich tracą cztery nazwy. *Paskudny Stary Ron* – nie wskazuje już na cechy swojego denotatu, natomiast pozostałe trzy przestają w polskim tłumaczeniu być onimami (ulegają apelatywizacji): *bibliotekarz*, *kwesor* i *kapral samozwańczy człowiek Nobbs*¹² (org. *the Librarian*, *the Bursar* i *Corporal self-proclaimed-human Nobbs*).

Funkcję socjologiczną traci 15 nazw własnych postaci. Pierwsze sześć onimów gubi w przekładzie element, który w oryginale wskazywał na ich pozycję społeczną: *Tyrril*, *Snapcase Psychoneurotyczny*, *Winder Morderczy*, *Harmoni Szalony*, *Scapula Wesoly* oraz *Snapcase Oblakany*. Kolejne cztery *nomina propria* – *Corporal self-proclaimed-human Nobbs*, *Lance-trying-to-be-Constable Detritus*, *Captain Quirke of the Day Watch* i *the Dean* – zostają albo całkowicie albo częściowo zapelatywizowane: *kapral samozwańczy człowiek Nobbs*, *młodszy starający się funkcjonariusz Detrytus*, *kapitan Quirke z dziennej zmiany* i *dziekan*. Wreszcie ostatnie sześć onimów pełniących tę funkcję w oryginale, w tłumaczeniu powieści nie pojawia się w ogóle (*Constable Carrot*, *Sgt Colon*, *Cpl Nobbs*, *Lady Sybil*, *Lance-Constable Whatshername* oraz *Queen Molly of the Beggars*).

4.1.2. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* w relacji do twórcy nazwy

Trzy nazwy własne bohaterów, które w oryginale badanej powieści pełnią funkcję ekspresywną, tracą ją w polskim przekładzie. Dwa onimy zostają częściowo zapelatywizowane *Corporal self-proclaimed-human Nobbs* – *kapral samozwańczy człowiek Nobbs* oraz *Lance-trying-to-be-Constable Detritus* – *młodszy starający się funkcjonariusz Detrytus*. Natomiast trzeci – *Lance-Constable Whatshername* – zostaje w tłumaczeniu całkowicie pominięty.

¹² Nobbs nadal jest nazwiskiem, jednak część nazwy, która wywoływała jej semantyczność w tłumaczeniu, nie jest już *nomen proprium*.

4.1.3. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* w relacji do siebie samych

Pięć onimów, które w oryginale pełnią funkcję poetycką (*Edward d'Eath, Lord d'Eath, Mr d'Eath, d'Eath* oraz *d'Eath [senior]*), traci ją w tłumaczeniu, ponieważ w języku polskim ich struktura nie przyciąga uwagi, wyglądają jak zwyczajne nazwiska obcojęzyczne.

4.1.4. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* w relacji do użytkownika

Trzy z czterech nazw własnych postaci, które w *Men at Arms* pełnią funkcję kamuflażową w tej relacji, tracą tę funkcję w polskim przekładzie. *The Librarian, the Bursar* i *the Dean* to jedyne znane imiona bohaterów, których denotują (ich prawdziwe imiona zostały dawno zapomniane lub nie zostają ujawnione). W *Zbrojnych* nazwy te zostają zapelatyzowane i pojawiają się jako: *bibliotekarz, kwestor* i *dziekan*.

4.1.5. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* w relacji do czytelnika

W relacji do czytelnika utrata funkcji dotyczy funkcji kamuflażowej i humorystycznej. Imiona dokładnie tych samych postaci, które utraciły funkcję kamuflażową w relacji do użytkownika (*bibliotekarz, kwestor* i *dziekan*), tracą ją w relacji do czytelnika. Natomiast dziewięć nazw własnych bohaterów przestaje w tłumaczeniu pełnić funkcję humorystyczną. Onimy *Sgt Colon* oraz *Mr Colon* zostają w tłumaczeniu całkowicie pominięte. Pozostałe siedem denominacji (*Grabpot, Fred Colon, sierżant Colon, Colon, sierż. F. Colon, Jim Bearhugger* i *Bearhugger*) traci przedmiotową funkcję, gdyż zawarte w nich niespójności są ograniczone jedynie do języka angielskiego.

4.2. Funkcje chwilowe

4.2.1. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* w relacji do mówiącego

W tej relacji część analizowanych onimów traci w polskim przekładzie funkcje: ekspresywną, humorystyczną, socjologiczną i ujawniającą. Pierwsza z funkcji jest utracona przez trzy nazwy własne bohaterów: *kapral Marchewa,*

pani Cake i *Quirke*, które nie są w tłumaczeniu użyte ekspresywnie. W oryginale imię *Bjorn* w jednym z użyć śmieszny mówiącego (Śmierć), analogiczne użycie tego onimu nie pojawia się jednak w tłumaczeniu. Podobnie funkcja socjologiczna, którą w *Men at Arms* pełni jedna denominacja – *Harthur*, zanika całkowicie w *Zbrojnych*, gdyż nazwa zostaje pominięta. Wreszcie funkcja ujawniająca zostaje utracona przez jedną z pięciu denominacji pełniących ją w oryginale. *Silas Cumberbatch* już nie zdradza zawodu osoby, która ją wymawia.

4.2.2. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* w relacji do denotatu

Funkcja socjologiczna pełniona w oryginale powieści przez dwa *nomina propria* zanika całkowicie w tłumaczeniu. Pierwsze imię – *Mr Vimes* – zostaje w *Zbrojnych* pominięte, a drugie – *Mister Vimes* – pojawia się jako *pan Vimes*, lecz nie jest użyte w sposób, który wskazywałby na zmianę przynależności denotatu do grupy społecznej.

4.2.3. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* w relacji do odbiorcy

Jedyny onim, który pełni funkcję ujawniającą w tej relacji – *Bjorn* – traci tę funkcję w tłumaczeniu, gdyż nie wskazuje już na brak humoru odbiorcy (Pratchett 2013: 69).

4.2.4. Funkcje nazw własnych postaci w *Men at Arms* w relacji do czytelnika

Wszystkie onimy, które w oryginale powieści pełnią chwilową funkcję humorystyczną, tracą ją w polskim przekładzie. *Sierżant Colon* (*Colon*) należy na stałe do trzeciej grupy nazw humorystycznych, a w jednym z użyć otrzymuje również katalizator, jednak jest to czytelne tylko dla osoby posługującej się językiem angielskim. Z kolei humorystyczne użycia onimów *Bezdenie Głupi* oraz *Bjorn* zanikają zupełnie.

5. Funkcje naddane

5.1. Funkcje stałe

5.1.1. Funkcje nazw własnych postaci w *Zbrojnych* w relacji do denotatu

Webblethorpe the Unconscious z oryginału, w tłumaczeniu pojawia się jako *król Webblethorpe Nieprzytomny*. Zyskuje w ten sposób funkcję socjologiczną, gdyż nazwa ta wskazuje na pozycję społeczną denotatu.

5.1.2. Funkcje nazw własnych postaci w *Zbrojnych* w relacji do twórcy nazwy

W *Zbrojnych* pojawia się nazwa własna bohatera, której nie ma w oryginale. *Wymienna Emma* (w oryginale brak jednostkowej identyfikacji) wyraża obojętność i lekceważenie Samuela Vimesa (Pratchett 2013: 33).

5.1.3. Funkcje nazw własnych postaci w *Zbrojnych* w relacji do czytelnika

Nazwisko, które w oryginale powieści brzmi *Omnius*, w polskim przekładzie pojawia się jako *Omnibus* (*lady Omnibus*, *lady Sara Omnibus*). Zostaje mu zatem naddana niespójność typu neutralne – deprecjonujące, a więc również stała funkcja humorystyczna.

5.2. Funkcje chwilowe

5.2.1. Funkcje nazw własnych postaci w *Zbrojnych* w relacji do mówiącego

Nazwisku *Młotokuj* zostaje w polskim przekładzie powieści naddana funkcja humorystyczna, ponieważ przy ominie pojawia się katalizator (Pratchett 2013: 69)¹³.

¹³ Zabieg ten pojawia się w dialogu, w którym pierwsze imię tej postaci traci funkcję humorystyczną.

5.2.2. Funkcje nazw własnych postaci w *Zbrojnych* w relacji do denotatu

W powieści *Zbrojni* pojawia się użycie nazwy *kapitan Vimes*, którego w oryginale dzieła nie ma (zachodzi elipsa onimu). W tym użyciu przedmiotowa denominacja pełni funkcję konatywną, gdyż sprawia, że jego denotat uśmiecha się błado i mówi: „– Mów do mnie: panie Vimes” (Pratchett 2013: 301) (po raz kolejny mamy więc do czynienia z reakcją denotatu).

5.2.3. Funkcje nazw własnych postaci w *Zbrojnych* w relacji do odbiorcy

Podobnie jak w relacji do mówiącego, onim *Młotokuj* otrzymuje w polskim tłumaczeniu funkcję, jakiej nie miał w oryginale, mianowicie funkcję ujawniającą. Pokazuje on brak poczucia humoru u postaci, do której jest skierowany (która przypadkowo jest równocześnie denotatem, co jednak nie ma wpływu na omawianą funkcję).

6. Uwagi końcowe

Powyższa analiza porównawcza funkcji pełnionych przez nazwy własne postaci w powieściach *Men at Arms* oraz *Zbrojni* wykazała, że pomiędzy funkcjami pełnionymi przez te dwa zestawy onimów zachodzi wiele rozbieżności. Część funkcji została zachowana, ale część utracono w tłumaczeniu. Inna część denominacji nie traci pełnionych przez siebie w oryginale funkcji ani ich nie zachowuje, ale je zmienia. Co więcej, w przekładzie niektóre nazwy otrzymują nowe funkcje, które w porównaniu z oryginałem zostały im nadane.

Jedną z przyczyn takich różnic są zmiany w zbiorze nazw własnych postaci w powieści *Zbrojni* względem oryginału. Niektóre onimy obecne w oryginale (np. Lance-Constable Whatshername czy Harthur) w ogóle nie pojawiają się w tłumaczeniu. Inne (the Librarian czy Corporal self-proclaimed-human Nobbs) zostają w przekładzie zapelatywizowane, a zatem nie mogą pełnić żadnych funkcji onomastycznych. Ponadto powieść *Zbrojni* zawiera imiona postaci nieobecne w jej oryginale (Wymienna Emma, pan kapral Marchewa). Nie jest to jednak jedyna przyczyna.

W polskim tłumaczeniu część nazw zostaje zmieniona (m.in. skrócona). Wiele nazw obecnych w oryginale, których etymologia jest przejrzysta (pochodzą od wyrazów pospolitych należących do języka angielskiego), pozostaje

nieprzetłumaczonych w przekładzie, a więc funkcje pełnione przez te onimy są widoczne jedynie dla czytelnika znającego język oryginału. Pojawiają się również denominacje (np. Paskudny Stary Ron), które tracą swoje funkcje, ponieważ zostały przetłumaczone w sposób niedosłowny. Ponadto część funkcji zanika w tłumaczeniu, gdyż nie został zachowany kontekst użycia nazw.

Poza opisaniem wszystkich różnic między funkcjami nazw własnych bohaterów w *Men at Arms* i w *Zbrojnych*, badanie obu dzieł umożliwiło kolejne uzupełnienie listy funkcji, jakie mogą pełnić onimy nazywające postaci w powieściach. Zidentyfikowana i zdefiniowana została stała funkcja lokalizacyjna w relacji do denotatu.

Literatura

- Gibka M. K. (2016): *Two Types of the Expressive Function Served by Characters' Proper Names in Harry Potter*. „Acta Philologica 49, s. 373–381.
- Gibka M. K. (2017): *The functions of characters' proper names in a novel. A theoretical approach and its application*. Kindle Edition.
- Gibka M. K. (2018): *Analiza porównawcza funkcji nazw własnych postaci w powieści Terry'ego Pratchetta „Guards! Guards!” i jej polskim tłumaczeniu „Straż! Straż!”*, „Annales Neophilologiarum” [w druku].
- Gibka M. K., Rutkowski M. (2015): *Funkcja humorystyczna nazw osobowych w oryginale i przekładzie „Feet of Clay” Terry'ego Pratchetta*. [W:] *Funkcje nazw własnych w kulturze i komunikacji*. Red. I. Sarnowska-Gieffing, M. Balowski, M. Graf. Poznań, s. 169–182.
- Kęsikowa U. (1988): *Funkcja dydaktyczna nazewnictwa w powieściach dla młodzieży*. [W:] *Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej. Materiały z VI Konferencji Onomastycznej*. Red. E. Homa. Szczecin, s. 81–86.
- Kuffner-Obrzut K. (2003): *Nazwy osobowe w wybranych utworach Małgorzaty Musierowicz*. [W:] *Metodologia badań onomastycznych*. Red. M. Biolik. Olsztyn, s. 485–498.
- Lemann N. K. (2009): *„Świat Dysku” Terry'ego Pratchetta jako kontrdyskurs rzeczywistości*. [W:] *Zrozumieć humor*. Red. A. Kwiatkowska, S. Dżereń-Głowacka. Piotrków Trybunalski, s. 271–280.
- Pratchett T. (2013): *Zbrojni*. Tłum. P. W. Cholewa. Warszawa.
- Rutkowski M. (2001): *Mikroponimia przestrzeni wspinaczkowej. Studium socjoonomastyczne*. Olsztyn.
- Rutkowski M. (2006): *Humor w nazwach własnych*. [W:] *Munuscula Linguistica. In honorem Alexandrae Cieślíkowa oblata*. Red. K. Rymut. Kraków, s. 397–409.
- Siwiec A. (1998): *Nazwy własne w prozie Michała Choromańskiego*. Lublin.
- Wilkoń A. (1970): *Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego*. Wrocław.

Źródła internetowe

- Słownik języka angielskiego “Urban Dictionary”, < <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=Twurp>>, dostęp: 13.10.2017.
- Strona internetowa projektu Terry Pratchett: A Literary Onomastician, <<http://www.gibka.pl/pratchett.html>>, dostęp: 15.10.2017.

Summary

The article is devoted to a comparative analysis of the functions served by proper names of the characters in the second part of the *City Watch Cycle* by Terry Pratchett and in the Polish translation of this novel. Its main aim is to examine what happens with the functions served in the original and in the translation. Are they preserved, lost, changed or added? Moreover, the reasons for the changes are identified. The analysis is based on the theory of two acts (proposed in 2017), which divides the functions into two groups: permanent and temporary.